1/ Aur-jota (eusko-elertija), nok jasoko-zain. (1)

Amaseigarren euntija-ezkero oratino (Alda-ilun-tzietako oraztu motelen antzeko) jizkunde-tzumpartak (ikusten izan ga doguz) Euzkadi'n. Bijaramoneko giro ta egualdi-ezaugarrijak ete? Izumista-bristedok gora-bera baña, itergi, beko gaba ilun eta ok. Eusko-izakera, eusko-jakintza ta euzkerea nok zuzendu ez ta nora ez-ara, nagi, ortegr.

Etxepare'k Axular'ek eta Oyenarte'k inundituak egin ebezan euzkera indartzeko. Areztero be, bene ta-benetan edozenbat seme zinko izan egin doguz. Laramendi; Mendiburu, Kardaberaz ta Etxeberi; ora ói lauleote goragarija. Euzkereari jaramon gitxi egin izan dautsoe, baña beste askok. Untzari eusteko edo sutarako-gai dan gastañondo igar-iro etxi izan dabe. ¡Erdel-saletan, ostera, amaitza etzura ta lan edar egin izan dabez gueretariko askok! "Salen de su País y hacen estudio de olvidarla; ni escriben, ni siquiera quieren escribir una carta en su lengua (1)" "Dentro del País ..... nada se lee, ni se escribe, ni se enseña a los niños en bascuence; no hay maestro que quiera ni sepa deletrear en su lengua (2)" ¡Laramendi'ren aldi-

Amaseijaien eusturiñ-esteero eust-edo-zait nonoruntz egin nata genduan Euzko-elertija. Naiaan - beurifea (izan dozuz) pesfuende tunpast bateak. (orretan bizijen ardatzo) Ogeiramonetan ejuediten jise ezaugarrijeta-ete?! ~~Ilargi - sortu - ostean~~ Ilargi ~~bate jalexaia~~. Ilargiz sortu-ostearaik bez. ezluze onate bedeutijarentat. Argi-dotijate ete eroapenzko turrunt-bristegetteri'an teoriaz enzuvaletan noraezara (noiz eusundu bez-tu) gendunaren jure euzko-bijiztak, i gure euzko-elertija. noiz aurreratu ezta

Amaseijaien eusturiñ-esteero egon ezenidaz, nonoruntz egin izan (eust-ed-eust) izan dugu euzko-elertijak. ~~Baina ...~~ Herriaz nijarduta argi-ezari izan dogaz euzko-bijiztaki; (jaugintzaz) Nonberiz turrunt-bristekoaz ... izan ezta nora-ez-ala euzko elertija.

Euzko - tarrapata erijuan asmiak (izan dogun) aldai aldiz. Argi-arautizta bijiti "...a" ... antzera izan ... genduan bainez te elaborak antolu ezean.

2) jan edu orietan! ¡Alagalako lotsarija euzko-semiona!
Geure buruaren arduranik ezaren ondorenak.

Seme eziko baneka orei esterak, gaur, be, iraun di-
rau euzkereak ..... "Aquellos euskaldunes contribuyeron en
aquel medio, ambiente de glacial indiferencia a dar solidez
y sostener en las capas populares, la vida del euskera desven-
turado, combatido por los organismos de la soberanía vasca
y por las clases intelectuales del pais .. (3)"

Buruko gatza soin gustira zabalzen da baña,
ta apurka-apurka, gure jakituenen erdel-garak sutu egin
euzan eritaren bijotzak, be. Oraintxu ezko, gentuzan baseri-
ormak legortu egin dauz atzeri-ego-axe eriak. Eze gendu-
zan baseritaren euzko-bijotzak, be, histaldu egin dauz erdel-
garak.

Lengo euzki-buruan ixan genduan beste ekinaldiren
bat. 1879'ko sortu zan Nabarra'n "Asociacion Euskara de
Navarra". "Revista Euskara" bide, gartsu asi egin ziran,
luzaro ezeben iraun al-ixan baña. Gipuzkoa'n "Consisto-
rios de Juegos Florales Euskaros", agertu yatun. Eutsi egin
eutsolen asiteko lanari oneik. Euren "Euskal-Erria" aldizkin-
gijan didoroguz guskande lenen-burupartak. Arese ta Bei-
tia, Otaegi, Etxegaray, Baroja, Manterola, Arzak. t. a.

3/ "Euskal-Erria"'n agertu ebezan euren buruak.

Euzkera astarketo eirijak, hilikilijak estira naitura izan baña. Laskitu (bizia) senda baten biar genduan euzko-bijotza; bestela ezin gunaldijetatik, autsa da ituringo jauritu. Umeentzako euzko-ikastola bat etzan iñun agiri; umieri euzkeraz irakurten erakusteko idaztiñurik bez; euzko-edesti astarranik gitxiago, eleiz-arezuetan erdera ....¡nabarmenkeri aundijagorik! "... ni una pastoral, redactada en la lengua del pueblo, ... con algunas excepciones eran los templos sepulcros del idioma vasco y lugares de suplicio en que padecía pasión ignominiosa .... el sacerdote hablaba el español, que los fieles desconocían, o se expresaba, de ordinario, peor que el último feligrés en mescolanza laberíntica de vasco y español (4)" Ora ori orduko bati. Australiatar edo indiatarrak, euzkotarrak, euskaldunak baño ori obekuak izan dira. Kristo'ren ikastizunak arek, beintzat, euren iztuntza-bide ikasi izan dabez(5)

Ora ori gure negeba. Artiak, be, aulduta, bilotsik, oirik barik Euzkadi'n. Elena, beintzat, beste toteijetan eri-jakintza ta autuetan eritxoi agiri izan da. Negueguenian satsa, loraz apaindute lek, bestiak baño lenago elerti-lanetan, Elena itusi izan dogu.

4/ "En estas circunstancias críticas ..... se compadeció la Providencia del primogénito de los pueblos europeos deparándole su Salvador ~~él~~," dino Eleizalde Jaunak — Este fué Sabino de Arana Goiri, jóven de espíritu gigante, de corazón seráfico ...(5)"

¡Oti! ¡Euzko-elerti! be-dok nok jaso-ta.

Gañike-gain tontorera gara. Argi-egari gen- [illegible] dugan euzkotarak eta idoro dogu argi-etarija.

Eri ta elerti-peztuendiak astertu be-daikeguz, gustijetan didorokegu gizon argiren bat. Checoeslovaquie'n Rieger ta Obradowitz dakuskuz. Serbija'k Vouk gogamgarija daretsusku. Croatiren artian Vrhovac'ek Rachi'k eta Strossmayer Gotzaña'k dogus elerti arazuetan buru. Mac Hale ta Doyle nok eztezauz Erin'go elerti-yardunetan? Orein antzekuak eri gustijetan izan dira. Neke ta lor eurok orétino, gerale.

Euzkadi mugitar, askoz ta lotez jorita gendecan aldijan jayo zan. Sabin Ledes eukar, anabasa t.a., be, azi egin zan. Gure gizonik jakitunenak gorinak jota gendezanaren Sabin'eri ezenitzen ikuturik egin gaitz oriek. Ekiñarenburaz iñok baño obeto ikasi eban euskera. Euri ta ateri, tunigor ta eduir, axe ta bero, uda ta negu artiak eutsi

5) egiten dautsie orijei. ¡Bai Sabin'ek, be, bere lanari! Ainoren esamesei ta eiritkadei jaramonik egitekaz ¡aurrera beti! Arana-Goiri'k jaso dau, ba, lur jota genduan gure etxejaunitza. Orretzek kendu dausku gure elertiberetza iluntzen eben kerizak. Sabin'en eskeriak jayo dira aretzkero aimbat landara edar gure baratzian.

"Estamos por registrar aun en la Historia Vasca — dinosku Aitzol'ek — un caso parecido al de Sabino Arana Goiri: el de que un vasco, que ignoraba totalmente su lengua nacional, nos legara a los muy pocos años de su breve vida, obras literarias magistrales, magnificas por su inspiracion, soberanas por su estilo.. El género de poesías, que él cultivó era desconocido en la literatura euskeldun. Ninguno posterior a él ha llegado a igualarle en el mismo género literario" (6).

Arana eta Goiri'ren idazlanak.

Euzkeraz ezeban asko, be, idatzi. Erderaz bai. Erdeldun jayo zan. Berberak ~~daitor~~ daitor; gure ... euzkera dala izan bana berari ezeutsela erakutsi gurasoak dino, ba; "...la lengua de mi raza, que, para mi gran desgracia no habia sido la mia natal" (7).

6/

Euskeraz gitxi-txamar, baña euskerari buruz edozenbat idatzi eban, ba. 1896'tenian argitaldu eban "Lecciones de Ortografía del Euskera Bizkaino" eritxon idastija. 1882'ko "Pliego Euskaráfilo I"'an esan ebana irargitekotan egin eban. "Lecciones de Ortografia" idastijoi, aurez idatzita eukan eleztijaren ataltxua zan baña. Berberak dinostsu itxaurrian: "Remítoles las seis lecciones de mi Compendio de Gramática, que tratan de los sonidos y los signos de las letras y con ellas unas Adiciones que contienen breves Nociones de Fonética ...... y por último dos Apéndices, en uno de los cuales analizo los modernos sistemas gráficos de la revista Euskal-Erria, el P. Arana, D. Arturo Campion y D. Resurrección María de Azkue ... (8)" Ora-or idasti oren-barri. Lan, jardun eta buruauste askoren seme da idaztitxu ori.

Amaika ziri ta miri, be, ixan daiez sortu zanetzakero.

Eta jaberi'ak atatzen daion "Compendio de Gramática" edo Elizti Laburoi zer dogu? Bizkaitki eleztija. 1882'ken Barcelona'ko Mariol'en Irarkolan irarten asi ta berreungarren ingostirarte irari, be, egiña. Ezin al-ixan eban baña argitaldu, "cuya impresion quedó suspendida en la página 200 por razones que no hay porque manifestar (9)" dinostsu.

1883'ken asi zan Zuzikidatzizti (Ortografia) lane-

7 tan. Euskidazti-arauak eta arau oien oñuak, be, on-
do te zirala azaldu euzan. Jastada te ziñijak gora-bera Arana
garela. "En los paises de renacimiento lingüístico" — diño
Aitkol Jaunak — 'moderno' se han librado rudas batallas pa-
ra llegar a la unificación ortográfica. Tal fue, sin embargo, el
valor científico y lingüístico del sistema ideado por Sabino
para el euskera que la Academia de la Lengua Vasca,
muy posterior a él, la aceptó íntegra (10)" "Novador a la
moderna" iñotsen orduan. Jari-zale gangar nabarmen
eta lorin-zale aro etsi eben. Arana-Goiri.

Autuak erabagi edo ebatzi baño len gauzak banan-
du, zatitu ta azaltzeken iñor baño obia genduan Sabin.
Oien ezer irakurri daunak neki esateko, be, uartu maiz-
go dau ori, ausago. Ademen-zoroka eben. Autuak
bere buruz erabagitia ta ondo ausnartzia jakon atse-
gin. "Soy poco aficionado a leer, mucho en cambio a me-
ditar, y más que estudiar las cosas en los autores me
gusta estudiarlas en sí mismas, si las tengo al alcance de
mi examen (11)"

Jakintz-jardunetan erecoia edo eziñak euzan baker-
iñ; argi edo zuzenbide eta ez au edo ori iñuenen jaki-
tun-ospe edo entzuta. "no hay más autoridad que la razón
en materia científica (12)" iñuan beste bater.

2ª afor) xirmista-argitan: etxerantz edo etxera begira:

Laburpena: Gaurik ilunenean, be, beti argi-izpi edo besteta tximista-brin-tadak. Kristadak-bide bidekatuak, bideratu ta etxe-galduak etxea edo bidea-galdua dabizena ikusi ezagutu daikie.

I Guk, be, izan dogu argi-egile batzuk. Oreik bestoi, be, etxetzat geuntkana ez zala gure etxea edo geurea ikusi-erazo dauskue, erdi-ilunetan baño ezta-da, be. Seme zentzo oreik askori esan izan dautsoe adimenera beintzat gure etxea zein dan.

II Etxea edo gure etxerako bidea zein dan ikusita, danak ezaren, asko asi izan dira etxerantz. Baña edo argi-gutxitzea dabelako edo etxerako ta etxe aldeko bidea aritzua, aldapea ta estua dalako
2) edo norbk zintzatu ta oraïn bertara bizitu izan ez dalako, arrisa da, ba, gerorean ta adina erositzen gureari atzera geratu edo asperdu edo besteta lenengo bidera jo izan dabe.

III Etxera eldu diran eta etxean lanean ekin dautsenak, etxeak lar jo ezezian eutsitea naiko izan dabe. (Labor negativa) Gastaria ca-balkon ekiteko gitxi izan dira. Han tenido bastante que hacer en contrarrestar la influencia castellana, cediendo siempre un poco (de ahi nuestra perdida), pues la forma social contraria era poderosa mientras estos euskeltzales no han podido formar forma social y hacer ambiente para su propio desarrollo.

IV Jintzagaiak ta txalogari yakuz bana euzkeltzale oreik. Zegaitik?

V Antes de las ultimas guerras y ultimos despojos de nuestras liberta-des los esfuerzos de los euzkeltzales no pudieron mas que demostrar cual era el camino, pero no mover a las masas a caminar por ese sendero.

VI Despues de la ultima guerra se empieza a caminar poquito a poco pero en serio. Lo que siempre nos ha faltado a sido una luz triun-fora, constante para que pudieran dirigirse a casa con paso firme y decidido y sin cuidado de desviarse — 2) no basta eso: el camino es aspero y cuesta arriba — a nuestra voluntad un aliciente y un "zirikaleri", una ~~casa~~ amor al ideal que le arrastre hacia el, pero para que germinara ese amor un objeto digno — el euzkera para un espa-

ñol o para uno que se considera español poco aliciente tiene — hacía falta demostrar lo que significa el euskera.

VII. Luz y amor: Luz para el entendimiento — Arkue y Campión — el primero presentándole lo presente el otro — la memoria — recordándole lo pasado — la historia — y 2/ el amor engendrado por Sabino, el motor de los vascos.

3ª efem. Egun-argitan; bestarak itxurtzen:

Conviene anotar el origen de cada movimiento, las circunstancias, las guerras.

(1) Argi-trumista bizi luzeratuak ez dau ezer argitzen; gañera gure begiak ilunetan oituta, argi-une oretan ezin ezer ikusi daike.

(2) Euzkeldunok, egia esan, elertiazko jardunetan ostinguetan baiezen ugariak ez gaituzu; elerti-antuetan euzkeldunak ugari ez ezatea, erdera lagi ta erderetan astearen be izan daike. Ezaterik iñork ezin apurtu edo galdu daike fiziñik galtzeka; ez da maitatu edo uratu be, bizia indargetu ta aulkeeka. Ezateak damosku gogo-alboko estenak ziritzea, udabarrian, uretan dagon susak gurian azala uratu, aratalatu edo itentzea-edo da. Euzkera euzko-izatetik jatorku guri. Euzkera da Jaungoikoak gure biotz-sotin eta gure eder-jariok usteko ontzi ta gairik jatorrena.

Eta ~~erderara~~ bere edar ta biotz-nejariak azaltzeko erderara jotea; erdera zotin eta edar-ontzi estea ez da guretzat, gure sotin eta eder-asermenok erderaz azaldu izateko iñauai, neurtu ta erderari yagokon eraz egiten baño. Eta edar-ujólok erdel-erekara barik euzkel-erekara duaz euren jokeraz ta erdel-eretaraiño al-daguzan, ur-bide barri giñan urak, andik bildu orduko, naiko neke ta lor izaten dogu.

1936-gn Urrilaren 2'an.